

ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО, АРХІВОЗНАВСТВО

УДК 371.3:0004.85

DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2022.5.2/40>**Мина Ж. В.**

Національний університет «Львівська політехніка»

СИНХРОНІЗАЦІЯ ПРАКТИЧНИХ МЕТОДИК В АРХІВНИХ УСТАНОВАХ ДЛЯ ПОЛЕГШЕННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ РОБОТИ: ДЕСКРИПТИВНІ СТАНДАРТИ МІЖНАРОДНОЇ РАДИ АРХІВІВ

У статті проаналізовано розроблення, впровадження та гармонізацію міжнародних стандартів у інформаційно-документаційній сфері, особливо в питаннях описування та представлення архівної інформації, синхронізацію практичних методик в архівних установах, що є актуальним і важливим завданням на сьогодні. Підкреслено, що подальший та планомірний розвиток архівної справи сприяє виходу української архівістики на світовий рівень та її інтеграції до спільного європейського інформаційного простору. Зазначено, що система методів стандартизації формується на основі її принципів. Найбільш поширеним та ефективним методом стандартизації, зокрема і в інформаційній, бібліотечній та архівній справі є уніфікація, тобто встановлення єдиного комплексу видів і різновидів документів для аналогічних управлінських ситуацій, єдиних форм та правил складання і оформлення. Завдання уніфікації, створення службових документів полягає у виробленні, фіксуванні та прийнятті єдиних вимог створення службових документів; упорядкуванні єдиної номенклатури класів документів із метою визначення їхнього оптимального складу; уникненні дублювання інформації; визначенні оптимального складу показників службового документа; встановленні взаємозв'язку між документами одного класу чи підкласу документів. Проаналізовано міжнародний стандарт архівного описування ISAD (G) (General International Standard Archival Description Isad(G)-99) та ISAAR (CPF), тобто Міжнародний стандарт архівних записів, вірцевих для інституцій, осіб та родин (International Standard Archival Authority Records for Corporative Bodies, Persons and Families). Підкреслено, що стандарт ISAD (G) не має специфіки, притаманної національним стандартам, а є загальним керівництвом щодо визначення та конструювання найголовніших елементів під час описування архівних матеріалів. Акцентується увага на тому, що стандарт подає модель ієрархічної організації фондів та їх складових і ґрунтується на співвідношенні між організаційними рівнями, що утворюють структуру фондів та рівнями описання.

Ключові слова: архів, архівна установа, авторитетний запис, базовий стандарт, дескриптивний стандарт, розробка, нормативний документ, інформація, описання, інтеграція, фонд, фондоутворювач.

Постановка проблеми. Подальший та планомірний розвиток архівної справи сприяє виходу української архівістики на світовий рівень та її інтеграції до спільного європейського інформаційного простору. Згідно з Законом України «Про Національний архівний фонд та архівні установи» (ст. 3) держава гарантує умови для зберігання, примноження та використання Національного архівного фонду, сприяє досягненню світового рівня в розвитку архівної справи і веденні діловодства. Державну політику у сфері архівної справи і діловодства визначає Верховна

Рада України [5]. Щодо міжнародного співробітництва, то Україна всіляко сприяє цим процесам, зокрема, в ділянках взаємообміну архівними документами чи їх копіями, також надання іноземцям та особам без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, доступу до документів Національного архівного фонду, участі в роботі міжнародних організацій або в інших формах, що не суперечать законодавству [5]. Кабінет Міністрів України, інші органи виконавчої влади, а також органи місцевого самоврядування забезпечують проведення державної

політики у сфері архівної справи і діловодства в межах своєї компетенції.

У Законі України «Про стандартизацію» стандартизація визначається як діяльність, що полягає у встановленні положень для загального і багатозначного застосування щодо наявних чи можливих завдань з метою досягнення оптимального ступеня впорядкування у певній сфері, результатом якої є підвищення ступеню відповідності продукції, процесів та послуг їх функціональному призначенню, усунення бар'єрів у торгівлі і сприяння науково-технічному співробітництву» [6].

Україна продовжує послідовне погодження вітчизняних національних стандартів із вимогами міжнародних. До проблем гармонізації стандартів в архівній справі має бути комплексний підхід, який повинен стати методологічним підґрунтям для аналізу та прогнозування можливих моделей стандартизації в галузі [9]. На думку більшості дослідників, зокрема, Христової Н., новий етап стандартизації в архівній справі розпочався у 1998 році з моменту прийняття першого вітчизняного галузевого стандарту ГСТУ 55.001-98 «Документи з паперовими носіями. Правила зберігання Національного архівного фонду. Технічні вимоги». Важливими на шляху стандартизації стали розроблені Українським науково-дослідним інститутом архівної справи та документознавства ДСТУ 4163-2003 «Державна уніфікована система документації. Уніфікована система організаційно-розпорядчої документації. Вимоги до оформлювання документів», ДСТУ 2732-2004 «Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення понять» (набув чинності з 1 липня 2005 р.), ГСТУ 55.002-2002 «Фотодокументи. Правила зберігання Національного архівного фонду. Технічні вимоги», ГСТУ 55.003-2003 «Кінодокументи. Правила зберігання Національного архівного фонду. Технічні вимоги» [9].

Розроблення, впровадження та гармонізація міжнародних стандартів у інформаційно-документаційній сфері, особливо в питаннях описування та представлення архівної інформації, синхронізація практичних методик в архівних установах є актуальним і важливим завданням на сьогодні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку стандартизації у сфері архівної справи та керування документаційними процесами є предметом аналізу багатьох учених. У публікаціях українських науковців В. Бездрабко, Г. Беспяньської, М.Герашенко, В. Добровольської, Л. Драгомірової, О. Загорецької, Г. Калінічева, Л. Кисельової, С. Литвинської, П. Марченка,

І. Матяш, Ю. Палеха, Р. Романовського, І. Смоловик, О. Тур, С. Харченко, Н. Христової та ін. порушено широке коло проблем, пов'язаних із створенням, функціонуванням стандартів у цій сфері, а також проблемам впровадження міжнародних описативних стандартів. Так, Г. Калінічева та Р. Романовський [3] аналізують розвиток міжнародної стандартизації у сфері архівної справи і керування документаційними процесами та з'ясовують проблеми гармонізації міжнародних стандартів у цій сфері в Україні. У своїх дослідженнях Н. Христова [8; 9] вивчає історію та аспекти подальшого розвитку архівного описування. Т.Стоян та П.Стоян акцентують свою увагу на тому, що архівна справа різних країн як галузь, тісно пов'язана з формуванням офіційних документальних ресурсів держави та джерел історико-культурної спадщини, що саме вона одною з перших почала втягуватися в процеси інформатизації суспільства [7].

Постановка завдання полягає у дослідженні сучасного підходу до синхронізації практичних методик в архівних установах для полегшення дослідницької роботи. Проаналізовано описативні стандарти Міжнародної ради архівів та проблеми гармонізації їх в Україні.

Виклад основного матеріалу. Згідно з теорією та практичною діяльністю стандартизації для виконання поставлених перед нею завдань слід виділити низку методичних принципів, які є загальними (рис. 1).

Об'єм і спрямованість планів зі стандартизації, які включають програми комплексної і випереджальної стандартизації, визначаються завданнями, які стоять перед економікою на певний період.

У випереджальних нормативних документах прописуються норми та вимоги, що перевищують існуючий рівень і які стають оптимальними згодом. Випереджальні нормативні документи:

- дають змогу планувати процес підвищення якості;
- надають розробникам і споживачам інформацію щодо характеристик об'єктів у майбутньому;
- містять прогнози високої відповідальності на конкретний період.

Щодо принципу оптимальності, то використання нормативних документів, в яких прописані правила, норми та вимоги, що забезпечують оптимальні витрати ресурсів, підвищують ефективність роботи в цілому.

Чинні нормативні документи підлягають перевірці згідно з ДСТУ 1.5.2015. Повна назва

Принцип плановості	<ul style="list-style-type: none"> • Складання перспективних планів • Складання поточних планів
Принцип перспективності	<ul style="list-style-type: none"> • Розробка випереджальних нормативних документів • Випуск випереджальних документів
Принцип оптимальності	<ul style="list-style-type: none"> • Відбір раціональних та економічних рішень • Прийняття нормативних документів, які забезпечують оптимальні витрати ресурсів
Принцип динамічності	<ul style="list-style-type: none"> • Періодична перевірка нормативних документів • Внесення змін, перегляд та відміна нормативних документів
Принцип системності	<ul style="list-style-type: none"> • Розробка нормативних документів як елементу системи • Впорядкування закономірно розташованих і взаємопов'язаних об'єктів стандартизації в єдину систему
Принцип обов'язковості	<ul style="list-style-type: none"> • Визначає законодавчий характер стандартизації • Нормативні документи мають обов'язковий характер і за порушення їх вимог передбачена юридична відповідальність

Рис. 1. Методичні принципи стандартизації

стандарту: ДСТУ 1.5:2015 Національна стандартизація. Правила розроблення, викладання та оформлення національних нормативних документів (ISO/IEC Directives Part 2:2011, NEQ). Наставною є ISO/IEC Directives Part 2: Rules for the structure and drafting of international Standards, sixth edition, 2011 (ISO/IEC Директиви. Частина 2. Правила структурування та оформлення міжнародних стандартів, шоста редакція, 2011). Ступінь відповідності - виробленні, фіксуванні та прийнятті єдиних вимог створення службових документів;

– упорядкуванні єдиної номенклатури класів документів із метою визначення їхнього оптимального складу;

– уникненню дублювання інформації;

– визначенні оптимального складу показників службового документа;

– встановленні взаємозв'язку між документами одного класу чи підкласу документів.

Згідно з наказом ДП «Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості» про прийняття та скасування національних стандартів з 1 вересня 2021 р. набули чинності:

1. ДСТУ 4163:2020 «Державна уніфікована система документації. Уніфікована система організаційно-розпорядчої документації. Вимоги до оформлення документів». На заміну ДСТУ 4163-2003;

2. ДСТУ 9031:2020 «Правила публікування інформації архівних документів».

До питання гармонізації стандартів в архівній справі застосовують комплексний підхід, який є методологічним підґрунтям для аналізу та прогнозування можливих моделей стандартизації в галузі. Програма автоматизації ключових процесів в архівній справі дала поштовх розробленню національного стандарту описування на основі загального міжнародного стандарту архівного описування (General International Standard Archival Description Isad (G)-99). В державних архівах розроблені власні методики описування документної інформації, але в умовах зростання потреб у різноманітній інформації, інтеграції знань на сучасному етапі, інтенсивному використанні автоматизованих технологій все більше постає необхідність уніфікації цих методик, необхідності створення кращих умов доступу до інформації, зокрема, ретроспективної, що зберігається в архівах [9; 4, с. 111]. Ще у 1992 спеціальна комісія МРА з дескриптивних стандартів підготувала «Заяву щодо принципів, що стосуються архівного описування», яка була схвалена учасниками XII Міжнародного конгресу архівів у Монреалі і в якій визначено основні принципи та завдання стандартів архівного описування, а саме:

– забезпечення створення послідовних, адекватних описань, які не потребують додаткових пояснень;

– полегшення пошуку, отримання та обмін інформацією про архівні документи;

– надання можливості спільного використання авторитетних (нормативних) даних;

– забезпечення можливості інтеграції описань документів, що зберігаються у різних архівосховищах у єдиній інформаційній системі [4, с. 112].

Попередня версія ISAD (G) була оприлюднена у 1992 р. Комісією МРА з дескриптивних стандартів, який остаточно було затверджено у 1994 р. В Україні цього ж року вона вийшла не окремим виданням, а на сторінках наукового щорічника УНДІАСД «Студії з архівної справи та документознавства». Друге видання було схвалено Комітетом з дескриптивних стандартів у Стокгольмі у 1999 р. Зв'язок інформатизації зі стандартизацією архівного описування є нерозривним, і ISAD (G) спеціально розрахований на поширення інформації про архівні фонди та інші менші структурні одиниці в електронній мережі, зокрема і в Інтернеті [2]. Важливою залишається робота над національним аналогом стандарту, яку провадить УНДІАСД, який має врахувати як усі позитивні напрацювання українського архівознавства так і ефективно адаптуватись до світових досягнень у цій галузі. Прикладом слугує світова

архівна практика, коли створюються стандарти архівного описування спочатку національного, а потім міжнародного рівнів.

ISAD (G) визначає 26 елементів, організованих у 7 інформаційних зон: зона ідентифікаційного підтвердження, зона контексту, зона змісту і структури, зона умов доступу і користування, зона споріднених матеріалів, зона приміток, зона дескриптивного контролю [2].

Важливо, що описова стаття стандарту складається з елементів, комбінування яких дозволяє описувати будь-який архівний об'єкт.

Ієрархічна модель ISAD (G) показує типовий випадок. Вона не містить усі можливі комбінації рівнів, тобто між будь-якими зображеними на схемі проміжними рівнями можлива будь-яка кількість зв'язків [2, с. 30] (рис. 2).

Як відомо, відгуки на першу версію Міжнародного стандарту архівного описування були різні. Зокрема, більшість архівістів зазначало, що архівне описування має поєднувати описування як самих документів (цьому присвячений ISAD (G)) так і утворювачів документів (перша версія ISAD (G) не торкалася цих питань). Як результат роботи над цими питаннями, у 1996 р. було оприлюднено першу версію, а в 2004 р. другу версію дескриптивного міжнародного стандарту ISAAR (CPF), тобто Міжнародного стандарту архівних гасел, взірцевих для інституцій, осіб та родин

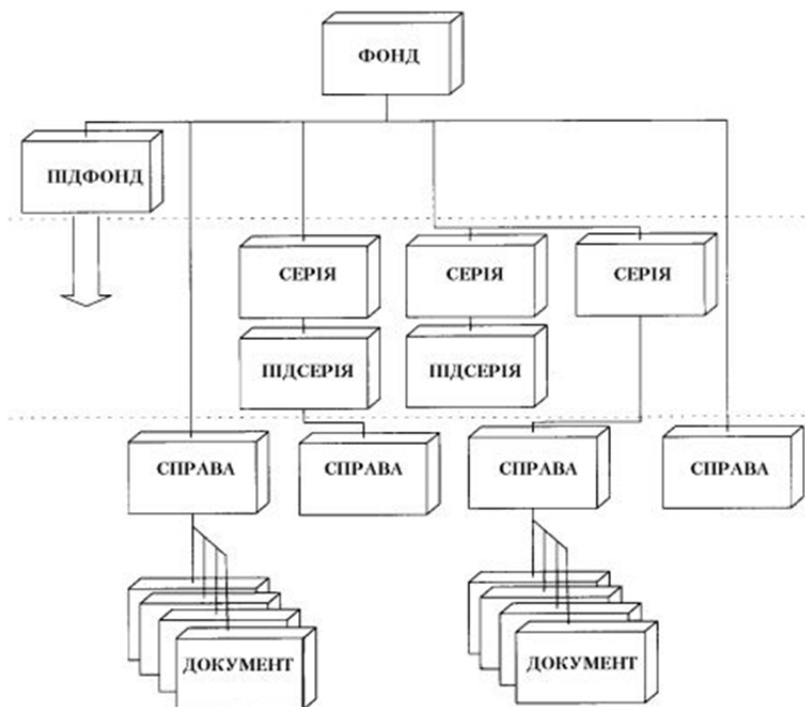

Рис. 2. Модель рівнів систематизації фонду

(International Standard Archival Authority Records for Corporative Bodies, Persons and Families). Його підготовка ініціювалася канадськими архівістами та тим самим робочим комітетом з дескриптивних стандартів, що працював і над розробкою попереднього документа [2, с.8]. Пропонована модель цього стандарту має подібність з авторитетним контролем авторських найменувань у бібліотечних каталогах. Архівні авторитетні записи містять більше інформації про біографії утворювачів та документальне підтвердження зв'язків між ними. Модель ISAAR (CPF) передбачає окреме зберігання інформації з історії створення документів та архівних описань.

Існує низка стандартів, які доповнюють базовий стандарт ISAAR (CPF) та присвячені окремим аспектам архівного описування. До них відносяться такі стандарти [4]:

1. ISDIAH «International Standard for Describing Institutions with Archival Holding» («Міжнародний стандарт описування установ, що зберігають архівні фонди (фондоутримувачів)»), розроблений як продовження стандарту ISAAR(CPF). Перше видання у 2008 р.

2. ISDF «International Standard for Describing Functions» («Міжнародний стандарт описування ділових функцій і адміністративної діяльності фондоутворювачів»). Перша версія – 2007 р.). Основна мета – збереження та розкриття первісного контексту інформації шляхом захисту її доказової цінності та достовірності.

3. EAD «Encoded Archival Description» («Міжнародний стандарт «Кодоване архівне описання»). Призначений для уніфікації структурованого описання в електронному форматі архівних документів. Бере витоки із стандартів MARC (Machine-Readable Catalogine). Здійснюється за допомогою електронного аналога, тобто стандарти кодового архівного описання представлені схемами.

4. EAC «Encoced Archival Context» («Міжнародний стандарт «Кодований архівний контекст»). Розроблений для уніфікації подання в електронному вигляді інформації щодо фондоутворювачів і умов створення їх документів. Розроблявся одночасно з другою версією ISAAR (CPF).

Висновки і пропозиції. Таким чином, проаналізовані дескриптивні стандарти МРА покликані сприяти синхронізації практичних методик в архівних установах та полегшити для користувачів проведення досліджень. Залишається актуальним розроблення в Україні перспективного плану гармонізації впровадження міжнародних дескриптивних стандартів. Практика показує, що впровадження лише одного стандарту ISAD (G) не дає бажаного результату, адже всі запропоновані стандарти МРА взаємопов'язані та доповнюють один одного, тобто їх потрібно впроваджувати комплексно. Впровадження всього комплексу дескриптивних стандартів сприятиме розвитку міжнародного спілкування та створенню інформаційного масиву архівних документів довідкового характеру.

Список літератури:

1. ДСТУ 1.5:2015 Національна стандартизація. Правила розроблення, викладання та оформлення національних нормативних документів (ISO/IEC Directives Part 2:2011, NEQ). URL: http://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page?id_doc=63938 (дата звернення 26.10.2022)
2. Загальний Міжнародний стандарт архівного описування ISAD (G). Київ, 2001. 48 с. URL: https://archives.gov.ua/wp-content/uploads/1999_ISAD_G.pdf (дата звернення 26.10.2022).
3. Калінічева Г.І., Романовський Р.В. Міжнародні стандарти у сфері архівної справи та керування документаційними процесами: проблеми гармонізації в Україні. *Архіви України*. 2015. Випуск 4 (298). С. 44–63.
4. Палеха Ю.І, Смоліков І.В., Геращенко М.В. Стандартизація в документально-інформаційній, бібліотечній, архівній та видавничій справі. Київ, 2021. 220 с.
5. Про Національний архівний фонд та архівні установи : Закон України від 24 грудня 1993 р. № 3815-ХІІ / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3814-12#Text> (дата звернення: 27.10.2022).
6. Про стандартизацію : Закон України від 05 червня 2014 р. №1315-VII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1315-18#Text> (дата звернення 26.10.2022).
7. Стоян Т., Стоян П. Міжнародна взаємодія архівних інституцій Канади в галузі створення архівних електронних ресурсів / *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 6 : Історичні науки : зб. наук. праць. Київ. 2016. Вип. 14. С. 183–195. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/18774/Stoian.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення 25.10.2022)
8. Христова Н. Архівне описування: історія та аспекти подальшого розвитку. *Архіви України*. 2009. № 3–4(264). С. 21–27. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ay_2009_3-4_2

9. Христова Н. Стандартизація в архівній справі: проблеми та перспективи. *Студії з архівної справи та документознавства*. 2004. Т. 12. С. 75–77. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sasd_2004_12_12 (дата звернення 26.10.2022).

Myna Zh. V. SYNCHRONIZATION OF PRACTICE METHODS IN ARCHIVE INSTITUTIONS TO FACILITATE RESEARCH WORK: DESCRIPTIVE STANDARDS OF THE INTERNATIONAL COUNCIL OF ARCHIVES

The article analyzes the development, implementation, and harmonization of international standards in the information and documentation field, especially in matters of description and presentation of archival information, synchronization of practical methods in archival institutions, which is a relevant and important task today. It is emphasized that the further and planned development of archival affairs contributes to the rise of Ukrainian archival science to the world level and its integration into the common European information space. It is noted that the system of standardization methods is formed on the basis of its principles. The most common and effective method of standardization, in particular in information, library and archival matters, is unification, i.e. the establishment of a single set of types and varieties of documents for similar management situations, uniform forms and rules for drafting and design. The task of unification, creation of official documents is to develop, fix and accept uniform requirements for creating official documents; arrangement of a single nomenclature of document classes in order to determine their optimal composition; avoiding duplication of information; determining the optimal composition of service document indicators; establishing relationships between documents of the same class or subclass of documents. The international standard of archival description ISAD (G) (General International Standard Archival Description Isad(G)-99) and ISAAR (CPF), that is, the International Standard Archival Authority Records for Corporate Bodies (International Standard Archival Authority Records for Corporate Bodies, Persons and Families) were analyzed. It is emphasized that the ISAD (G) standard does not have the specifics inherent in national standards, but is a general guideline for the definition and construction of the most important elements when describing archival materials. Attention is focused on the fact that the standard provides a model of the hierarchical organization of funds and their components and is based on the relationship between organizational levels that form the structure of funds and levels of description.

Key words: *archive, archival institution, authoritative record, basic standard, descriptive standard, development, regulatory document, information, description, integration, fund, fund creator.*